

Projektünk legfőbb célja az volt, hogy 19. századi zenetörténeti kutatásainknak új lendületet adjunk. A Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályán a Legány Dezső által vezetett, 1984-ben felszámolt 19. százados kutatócsoport közvetlen feladata az Intézet alapfeladatai közé tartozó *Magyarország zenetörténete* kézikönyvsorozat negyedik, 19. százados kötetének előkészítése volt. Lényegében azonban összefoglaló tanulmányok írása helyett, ill. ezek mellett Legány és munkatársai egy szűz terepen lépkedve széleskörű forrás- és sajtókutatást végeztek. Mivel a csoport felszámolásával ezek a kutatások megszakadtak, a 19. század zenetörténetét részben még ma is Ábrányi Kornél, a korszak kiemelkedő zenei közéleti személyisége, publicistája és zeneszerzője által írt monumentális, 1900-ban megjelent zenetörténeti összefoglalásból ismerjük, amely azonban lényegében memoár, visszaemlékezés, és inkább primer mint szekunder forrásként kezelendő. A Legány-csoport publikációi között elsősorban egyes szerzők, mindenekelőtt Liszt és Erkel életműve kapott helyet, intézménytörténeti kutatások (kottakiadás, katonazenekarok), vagy – kevésbé alaposan, de átfogó igénnyel – egyes műfajok lettek kidolgozva, mint például a magyar opera története.

Amikor 1998-ban Tallián Tibor, a Zenetudományi Intézet igazgatójának kezdeményezéseként elindult az *Erkel Ferenc Operák* kritikai összkiadás-sorozat, a cél kettős volt: Erkel Ferenc akkoriban még csak kéziratokban hozzáférhető operáinak kritikai kiadása mellett a fent említett kutatások újbóli elindítását is tervbe vettük. A kritikai összkiadást alapos színháztörténeti és sajtókutatások nélkül nem is lehetett volna elképzelni. Erkel Ferenc a Nemzeti Színház operatársulatának vezetőjeként ennek az intézménynek komponálta műveit, ugyanakkor maga is vezényelte 1874-ig ezek szinte minden előadását. A kritikai közreadásnak az Erkel keze alatt zajló előadások során kialakult *Fassung letzter Hand*ot kellett rekonstruálnia. Ehhez pedig nemcsak az akkor még feldolgozatlan nemzeti színházi kottatárat kellett rendezni (amely szinte hiánytalan állapotban jelenleg az OSZK Zeneműtárában található), hanem meg kellett ismernünk a teljes nemzeti színházi társulatot is, az énekeseket és zenakart egyaránt, foglalkozni kellett a művek recepciójával éppúgy, mint a nemzeti opera, ill. általában a magyar zene körüli polémiaikkal. Az elmúlt mintegy két évtizedben három opera partitúrája jelent meg (*Bátori Mária*, *Hunyadi László*, *Bánk bán*), melyek kritikailag közreadott változatát ma már játsszák az operaházak (Budapest, Debrecen, Szeged, Kolozsvár), e változatok a Magyar Állami Operaház és a Kolozsvári Magyar Opera cd-felvételein széles körben elérhetővé váltak a közönség és az oktatás számára egyaránt.

A 2014-ben elindult *Erkel Ferenc és műhelye* c. pályázat ezt a munkafolyamatot tervezte folytatni, ugyanakkor szélesebbre is nyitotta érdeklődési területét. A korábbi tematikához kapcsolódva (1) az *Erkel Ferenc Operák* kritikai kiadás további két speciális kötetének előkészítését vállaltuk az összkiadás függelékes sorozata részeként, továbbá már régóta tervezett, de eddig meg nem valósult alapkutatásokat is tervbe vettünk (2) a Nemzeti Színház és általában a magyar nyelvű zenés színház forrásainak feldolgozása terén, ill. (3) visszanyúltunk a Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályának korábbi sajtókutatásaihoz, intézménytörténeti és zeneszerzői életműfeldolgozásaihoz is.

A pályázat során végzett kutatásaink bár nagyon speciális, munkaigényes alapkutatások, ezeket igyekeztünk tudományos publikációk, konferencia-előadások mellett szélesebb körben is publikussá tenni. Ezt a célt szolgálja a pályázat során kialakított *Magyar Zenetörténet Online* honlap az itt elhelyezett adatbázisokkal és egyéb anyagokkal (a ZTI Magyar Zenetörténeti Osztályának honlapján érhető el). A társtudományokra, de egy szélesebb kultúra iránt érdeklődő rétegre is gondolva végeztük a Nemzeti Színház előadásainak feldolgozását (a prózai és zenés színházi produkciókat egyaránt feldolgoztuk, a színlapok minden adatát beírtuk hirdetésekkel együtt). Kutatási eredményeink népszerűsítése céljából a ZTI Zenetörténeti Múzeumában kiállítást rendeztünk a pályázat tematikájában, erről zenei, pedagógiai, ill. történeti szaklapokban cikkeket írtunk, rádióban több alkalommal beszélünk, a kiállításhoz kapcsolódóan vezetéseket, diákfoglalkozásokat és hangversenyeket szerveztünk. Erkel Ferenc – a Nemzeti Színház által kiírt pályázatra készült – *Hymnusz*-megzenésítésének 175. évfordulója alkalmából emléknapot szerveztünk Áder János köztársasági elnök úr fővédnökségével. Ennek keretében került sor az említett *Erkel-műhely* kiállítás megnyitójára, valamint annak a kétfordulós országos zenetörténeti vetélkedőnek a döntőjére is, amelyet szintén Erkel-műhely és *Hymnusz* tematikában hirdettünk meg. A vetélkedőhöz a felkészülést támogató online segédanyagot készítettünk, amely azóta is folyamatosan elérhető a Magyar Zenetörténeti Osztály honlapján és iskolai segédanyagként lehetővé teszi a pályázat tematikájában folytatott legfrissebb kutatásaink integrálását az oktatásban.

A pályázat legalább ennyire fontos célja volt egy új kutatógeneráció elindítása a témában. Ezért a pályázat teljes időtartama alatt adatbevitelben, forrásfeldolgozásban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszakának hallgatóit alkalmaztuk, azzal a céllal, hogy megismertetve velük a korszakot és ennek elérhető forráshátterét a téma kutatásába is bevezessük a pályakezdő fiatalokat, ezzel biztosítva a kutatói utánpótlást az időközben generációváltás határára érkezett Magyar Zenetörténeti Osztályon. A pályázat öt éve alatt a megbízással alkalmazott hallgatók közül nyolcan csatlakoztak fél- vagy egész állásban a Magyar Zenetörténeti Osztályhoz, és az Osztály senior kutatóinak vezetésével több szakdolgozat készült a pályázat tematikájában, ill. három disszertáció írása van folyamatban.

Az alábbiakban a pályázat munkatervének tematikái szerint haladva számolok be az eredményekről:

I. A Pesti Magyar–Nemzeti Színház (NSZ) műsora és zenei repertoárja (1837–1884)

I.1. NSZ műsorának és zenei repertoárjának adatbázisa (*online adatbázis megtervezése, adatgyűjtés/ -bevitel/-feldolgozás, digitalizálás hallgatókkal és technikai munkatársakkal közösen*) (16452 színlap; színlaponként átlagban 25–30 név és ca. 10 egyéb adat, összesen ca. 660.000 forrás szerinti adat)

Az intézmény műsorának és zenei repertoárjának adatbázisa a prózai és operatársulattal működő kettős profilú intézmény 1837-es megnyitásától az operarészlegnek az 1884-ben megnyílt Magyar Királyi Operaházba való átköltözéséig tartalmazza minden előadás színlapjának minden adatát. Ez az adatbázis a pályázat legmunkaigényesebb vállalása volt, amely a kultúratudományok és a zenetudomány régi adósságát törleszti. Első lépésben az OSZK Színháztörténeti Tárában található, hiánytalanul fennmaradt színlapanyag, és az évente kiadott, a teljes műsor-naptárat rövid leírások formájában (szerző, cím) tartalmazó színházi zsebkönyvek digitalizálását végeztük el. Hosszas egyeztetések és tesztelések nyomán az adatbázist a Gábor Dénes Főiskola Informatikai Intézetének oktatója és volt diákjai hozták létre, az adatbázis későbbi karbantartását, bővítését is ezen együttműködés keretében tervezzük. Mivel a színlapok minden forrásadatát bevittük (hirdetéseket, jegyárakat, nyomdát beleértve), és nemcsak az operarészleg, hanem minden prózai előadás színlapját is feldolgoztuk (utóbbi darabokat is rendszerint zenei betétekkel játszották), az adatbázis nemcsak a zenetudomány, hanem a kultúratudományok egyéb területein dolgozó kutatók és egy szélesebb felhasználó réteg érdeklődésére is számot tart. Az online adatbázis a ZTI Magyar Zenetörténeti Osztály jelen pályázat keretében létrehozott *Magyar Zenetörténet Online* honlapján érhető el.

I.2. Előadások és előadói gyakorlat a Pesti Magyar (későbbi Nemzeti) Színházban (NSZ). Átfogó forrásfeldolgozások és esettanulmányok. Az adatbázis építésének munkálataival párhuzamosan, illetve ennek kiegészítéseként kutatásokat végeztünk a NSZ előadói gyakorlata, társulata és műsorpolitikája vonatkozásában.

I.2.1. Előadói gyakorlat. Áttekintettük kiemelt szerzők és művek előadásainak játszópéldányait, ezek közül a fontosabbakat digitalizáltuk, és célirányos kutatásokat végeztünk a színház kopista-műhelyének, valamint egyes művek előadói gyakorlatának és variánsainak feltárása érdekében, a kottatári kutatásokat a korabeli vonatkozó sajtó, ill. nemzetközi referencia források és irodalom feldolgozásával egészítettük ki, a témában számos konferencia-előadást tartottunk, tanulmányokat publikáltunk, szakdolgozatok és disszertációk készültek és készülnek, kiállítás rendeztünk, poster-kiállítást készítettünk, kétfordulós országos diákvetélkedőt rendeztünk, a kiállításához kapcsolódó foglalkozásokat tartottunk és hangversenyeket rendeztünk (csak a legfontosabbakat emelve ki):¹ (1) Részben korábbi kutatások felhasználásával elkészült hat Erkel-opera nemzeti színházi szölamanyagának forrásfeldolgozása, és egy írásminta-katalógus (*Bátori Mária, Hunyadi László, Erzsébet, Bánk bán, Sarolta, Dózsa György*). Teljes körű sajtókutatást végeztünk az *Erzsébet, Sarolta* és *Dózsa György* recepciótörténete, és a *Bánk bán* átdolgozásai vonatkozásában (**K, T, SZ**). (2) Hasonló módon feldolgoztuk a *Hymnus* nemzeti színházi és operaházi szölamanyag-együttesét, valamint pest-budai vonatkozású előadási anyagait (ca. 1000 oldalnyi kottás forrás, széles körű sajtókutatás). Új kutatási eredmény ezzel kapcsolatban többek között, hogy a különböző korú játszópéldányok alapján megkérdőjelezhető Dohnányi Ernő 1930-as évek végén történt áthangszerelésének mértéke. Állami himnuszunk jelenleg érvényes, Dohnányi-változatként számon tartott formáját úgy tűnik nem Dohnányi, hanem javarészt Erkel Sándor alakította ki. (**K**) Közelebb kerültünk a *Hymnus* komponálásnak körülményeihez és inspirációs forrásához is. A bécsi ÖNB állományában felleltük Erkel tanárának, Heinrich Klein egyházi himnuszokat tartalmazó, és Erkel diákéveiben is használt, Erkel által ismert kötetét. Ebben szerepel egy olyan Pange lingua himnusz, amely hangnemében és motívikájában teljes mértékben megegyezik Erkel *Hymnus*-megzenésítésének kezdetével. (**K, T**) (3) A játszópéldányok teljes körű feldolgozására került sor Erkel Ferenc és Kirchlehner Ferenc első közös hangszereléseként a Pesti Magyar Színházban bemutatott, Saverio Mercadante *Eskü* (1839) c. operájának játszópéldányai tekintetében is (az operát zongorakivonatból hangszerelték meg helyben; feldolgozva 120 játszópéldány, 17 kötetes iratanyag, 5 doboz irat, széles körű sajtókutatás). (**SZ, T**) (4) A magyar nyelvű zenés színjátás színpalái mögött zajló műhelymunkát, ugyanakkor az első magyar operák keletkezésének körülményeit vizsgáltuk a játszópéldányok teljes körű feldolgozásával olyan alapművek esetében mint például (4a) az első történelmi operaként számon tartott Ruzitska József *Béla futása* (1822) c. énekes játék és ennek Heinisch József által a Pesti Magyar Színház számára készített operává átdolgozott változata (1839) (**K, T**), vagy (4b) a korai zenés színjátás másik alapművének, Szerdahelyi József *Tündérkastély Magyarországon* zenei betétekkel ellátott vígjáték és ennek szintén a Pesti Magyar Színház számára készített vígopera változata (*Tündérlak*, 1840) (LFZE Zenetudományi Tanszak, féléves előadás kapcsán végzett közös kutatás); (4c) Heinisch József és Szerdahelyi József

¹ A továbbiakban jelezzük amennyiben az egyes tematikákat konferencia-előadás (**K**), tanulmány (**T**) formájában feldolgoztuk, vagy amellyel a pályázat senior kutatói által vezetett szakdolgozat (**SZ**) készült, ill. a pályázat felelőse által vezetett, és a Magyar Zenetörténeti Osztályon dolgozó, a pályázatban részt vevő fiatal kutató készülő disszertációja (**D**) foglalkozik. Sajnálatos módon számos publikációban nem lett feltüntetve az OTKA támogatás, mivel már korábban elkezdett munkákról volt szó, vagy mivel a kiadást nem az OTKA támogatta (korábban ez nem volt kizáró ok az elszámolásnál).

életművét és ennek pest-budai és vidéki forrásait dolgoztuk fel és digitalizáltuk (SZ). Az előbbiekkal összefüggésben kutattuk az „első magyar opera” fogalma körüli korabeli sajtóvitákat, valamint a nemzetközi repertoár itthon gyakran játszott, magyar nyelvre fordított, ill. „magyarított” (magyar környezetbe áthelyezett) műveinek szerkezetét. (K) (5) Részletesen vizsgáltuk és digitalizáltuk az Erkel Ferenc környezetében alkotó, vele együttműködő zeneszerzők operatermését. Elkészült Doppler Ferenc és Károly színpadi műveinek jegyzéke (NSZ, vidéki színjátszás forrásai és bécsi források alapján). (T, CD) Légrészletesebben Doppler Ferencel foglalkoztunk. Szerdahelyi József mellett, aki a *Bátori Mária* (1840) komponálásánál segítette Erkel a hangszerelésben, Doppler Ferenc volt az a nemzeti színházi zenész, aki nemcsak társszerzője volt Erkelnek, hanem komponista társa is – a Doppler Károllyal és Erkelrel közösen jegyzett *Erzsébet* (1857) opera egyes számait Erkel fogalmazványából hangszerelte meg, vagy kiegészítette a még hiányos hangszerelést. Erkelhez fűződő barátsága Bécsbe távozása után is megmaradt, akárcsak elköteleződése a magyar opera iránt. Ennek köszönhető, hogy 1867-ben átdolgozta a Nemzeti Színház számára komponált, és a repertoár egyik alapművének számító *Ilka és a huszártoborzó* (1849) c. operáját és kieszközölte ennek bécsi bemutatóját. A pályázat keretében Doppler minden operájának és balettjének, közöttük az *Ilka* nemzeti színházi és bécsi forrásait is feldolgoztuk. (T, SZ, D) (6) Esettanulmány formájában az évfordulóra való tekintettel, de jelentősége okán is foglalkoztunk a Beethoven-recepció kérdésével két alapmű, a *Fidelio* és 9. szimfónia (ill. általában Beethoven szimfóniáinak) pest-budai előadásai kapcsán. E művek bemutatói szinte kizárólag Erkel vezetésével és a NSZ, ill. az ebből alakult Filharmóniai Társaság előadásában zajlottak. (K, T, Poster-kiállítás) (7) Színháztörténeti kutatások keretében a 19. századi dráma- és operairodalmunk, a színpadi beszéd története és összefüggései a színjátékszöveg és a librettó problémáival, és a magyar népszínmű területén végeztünk kutatásokat. Elemeztük a *piece bien faite*-típusú színjátékok színpadképét és annak a színházművészetre, valamint a befogadási folyamatra gyakorolt hatását az 1850-es évektől kezdődően, tanulmány készült többek között Széchenyi István alakjának színpadjainkon való megjelenéséről és a *Kegyencz* színműről. (K, T) (8) A pest-budai zeneéletnek a Nemzeti Színházzal és Erkel műhelyével is kapcsolatban álló kulcsfiguráit kutattuk, többek között Joachim és Magyarország kapcsolatát (T), Goldmark Károlyra emlékezve a szerző leghíresebb operájának hazai befogadástörténetét vizsgáltuk az 1876-os bemutatótól egészen napjainkig (T), életével és munkásságával kapcsolatos dokumentum kötetet készítettünk elő (T), illetve levelezése alapján összegeztük a 19. századi budapesti zeneélet meghatározó alakjának, a Zeneakadémia első zeneszerzés-professzorának, Robert Volkmann-nak az életpályáját, különös tekintettel magyarországi kapcsolatrendszerére és itteni letelepedésének okaira (T).

I.2.2. A NSZ repertoárja, a műsorszerkezet és politikai reprezentáció kérdése. Korábbi kutatás, de a pályázat ideje alatt véglegesedett és jelent meg ezzel kapcsolatban Tallián Tibor alapvető jelentőségű nagydoktori munkája: *Schodel Rozália és a hivatásos magyar operajátszás kezdetei* (Budapest: Balassi Kiadó, 2015., 662 p.). Tallián Tibor egy komplex kutatás keretében a teljes forrásanyag kritikai értékelésére alapozva elemzi az európai színvonalat megcélzó operajátszás meghonosítási kísérletének folyamatát Erkel és Schodelné idejében az 1840-es években. E munka nyomvonalán haladva folytattuk a nemzeti színházi zsebkönyvek, színlapok, korabeli játszó példányok, a NSZ levéltári anyaga (OSZK, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Pest Megyei Levéltár) és sajtó alapján a magyar nyelvű operaelőadások nemzeti színházi feltételeinek (zenekar, énekesek) vizsgálatát a teljes kutatott periódust lefedve, és elemeztük a társulat létszámának és színvonalának alakulását. (D) Az állandó alkalmazásban lévő tagok mellett külön kutatást szenteltünk az előadásokon rendszeresen alkalmazott katonazenekarok tevékenységének feltárására (OSZMI Simontsits János, a Nemzeti Színház egykori igazgatójának alapszinten rendezett hagyatékának feldolgozása, továbbá az OSZK NSZ jegyzőkönyveinek és egyéb levéltári forrásainak, illetve Galván Károly Hadtörténelmi Levéltárban őrzött, ötvendoboznyi hagyatékának átnézése). (K, T, D)

A műsorszerkezet elemzése a teljes időszakra kiterjedt. A színlapok és zsebkönyvek, a Nemzeti Színház egyéb levéltári forrásai mellett a kutatásban itt nagy szerep jutott a sajtónak. A színlapanyag feldolgozásának egyik szempontja a zenei reprezentáció volt, a hétköznapi és ünnepek repertoárjának felmérése. Az ünnepi alkalmak különböző típusai közül kiemelkedtek a Habsburg ház tagjainak tiszteletére rendezett előadások, ezek közül is azok, amelyeket Ferenc József 1852-es, majd 1857-es országjárása alkalmából tartottak. (K, T, D) Utóbbira készült Doppler Ferenc – Erkel Ferenc – Doppler Károly *Erzsébet* c. operája, amelyet a császári pár jelenlétében zártkörű előadáson mutattak be a Nemzeti Színházban. Az esemény és az opera későbbi recepciója (melyet Ábrányi utólagos – zene-történeti összefoglalásában és Erkel-életrajzában megfogalmazott – lesújtó kritikája a következő 100 évre megpecsételt) újragondolást igényelt, akárcsak a teljes 1850-es évek kultúrpolitikája. Utóbbi felismerés a történettudományokban már elvezetett az önkényuralom éveinek újraértékeléséhez. A fővárosi sajtó teljeskörű feldolgozásával rekonstruáltuk az 1857-es császárszárjárás zenei reprezentációját országos szinten, ezzel jobban megismerve a NSZ szerepvállalásának kontextusát (sajtótábla ca. 4600 excelsor, 26 folyóirat feldolgozása). (K, T) Másrészt az 1850-es évek nemzeti színházi műsorpolitikájának és működésének megismeréséhez a cenzúra és a művek fogadtatása szempontjából vizsgáltuk az önkényuralom évtizedét, amely árnyaltabb képet érdemelne a zene-történet oldaláról is. Többek között az *Erzsébet* opera és Doppler Ferenc *Benyovszkij*ának előadástörténetét, utóbbi esetében a cenzúra által megkövetelt változtatásokat és a Nemzeti Színház 1849–1852-es műsorát elemeztük. (K panel).

I.3. A korai magyar zenés színpad forrásainak felmérése és feldolgozása. A pályázat első évének végén a szakmai zsűri engedélyével a kutatást kiterjesztettük az 1837 előtti időszakra és a korai zenés színjátszás főbb Pesten kívüli központjaira is (Buda, Kolozsvár, Arad, Pozsony, Kassa).

Az 1837-ben megnyílt Pesti Magyar Színház működésének feltételeit a korábbi társulatok biztosították, mindenképp az a – Kolozsvárról Kassára majd a budai Várszínházba települt, többé-kevésbé állandó összetételű – társulat, amely nemcsak a színjátszás, hanem a magyar nyelvű énekes színpad vonatkozásában is a legmagasabb színvonalat képviselte. A társulati tagokkal együtt a repertoárt – részben a kottatárat – is megörökölte a Pesti Magyar Színház. Ennek a társulatnak volt a neveltje kolozsvári éve alatt Erkel Ferenc, és ennek a társaságnak az élén foglalta el első, karmesteri állását is a budai Várszínházban. A társulat kinevelése nagymértékben Heinisch József zeneszerző-karnagynak volt köszönhető, aki ott volt a Pesti Magyar Színház indulásánál is. Megszervezte és első karnagyaként elindította az operajátszást az intézmény falai között. Nagyvonalakban szintén Kolozsvár–Kassa–Buda–Pest útvonalat írt le Szerdahelyi József pályája is, aki a Pesti Magyar Színház tagjaként első vígoperáink egyikét jegyezte (*Tündérlak*), a *Bátori Mária*ja hangszerelésénél pedig Erkel anonim szerzőtársává szegődött.

Mindaz önmagában is indokolta a kutatás kiterjesztését térben és időben, hiszen mind a Pesti Magyar Színház társulata mind ennek kottatára bejárta a felsorolt városokat. A pályázat ideje alatt digitalizáltuk és feldolgoztuk a társulatok zsebkönyveit, kutattuk levéltári anyagát és összeírtuk a fontosabb központok repertoárját. Elkészült többek között a kolozsvári 1828–1835-ös, pozsonyi 1822–1835-ös periódus jegyzéke, a zsebkönyvek és színlapok alapján tisztáztuk a társulatok mozgását, és ezzel összefüggésben a társulatok vezetőinek működését. **(SZ, K)**

A határon túli kottatárak és részben e társulatok levéltári forrásanyagának bevonását ugyanakkor állományvédelmi okok is sürgették. Miután a *Kolozsvári Magyar Színház és Opera* kottatárát két évtizeden át a helyszínen kutattuk, és több ízben, legutóbb jelen pályázat keretében leltárakat készítettük róla Kolozsváron (egyúttal az Állami Levéltárban, Akadémiai Könyvtárban és a Zeneakadémia Könyvtárában zenés-színházi forrásokat digitalizáltunk), 2016 tavaszán a gazdátlanul maradt hatalmas anyagot (ca. 144 fm., 1088 tétel) letétbe befogadtuk a Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályának gyűjteményébe. Ezzel elkezdődhetett a kottatár rendezése, részletes leltárba vétele és katalogizáláshoz való előkészítése (441 partitúra, 991 szövegekönyv, 173 zongorakivonat, mintegy 10600 szöveges szerep, 4600 szerepszólam, 7600 karszólam és ca. 17000 zenekari szólam leltárba vételére került sor). Az *Aradi Szépművészeti Múzeum* raktárában feldolgozatlan és rossz állapotban lévő kottatárról 2002-ben szereztünk tudomást. E pályázat keretében lett lehetőségünk a kottatárban rendszeresen dolgozni, ezt felmérni, lajstromozni és digitalizálni intézményi együttműködés keretében. Rendszeres jelenlétünkkel pedig elértük, hogy immár az intézmény is figyelmet fordít az anyagra, részletes leltárat készítettek, melyben szakmai segítséget nyújtottunk. A *Nagyvárad Szigligeti Színházban* a történeti kottatár egy részét sajnálatos módon a 2000-es évek elején selejtezték, a megmaradt kottákhoz és szövegekönyvekhez, valamint az Állami Levéltárban őrzött színházi levéltári forrásokhoz csak nagy nehézségek árán férünk hozzá, de végül sikerült ezeket digitalizálnunk. A korai zenés színjátszáshoz és Erkel zeneszerzői formálódásának mindmáig tisztázatlan körülményeihez, valamint operáihoz gyűjtöttünk forrásokat és digitalizáltunk továbbá a gyulai Erkel Múzeumban, Debrecenben, Sopronban, Pécsen és Pozsonyban.

I.4. Digitalizálás: összesen ca.98.000 képfájl. (NSZ és vidéki színházak színlapok, színházi zsebkönyvek, operák és színpadi kísérőzenék szövegekönyvei, partitúrái, kottás és szöveges játszópéldányai, levéltári anyagok): Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár és Színháztörténeti Tár, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Nemzeti Levéltár, Pest Megyei Levéltár, Hadtörténelmi Levéltár, Gyula Erkel Múzeum, Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Kolozsvári Állami Magyar Opera történeti kottatára, Román Állami Levéltár Kolozsvári Fiókjá, Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókkönyvtára, Arad, Képzőművészeti Múzeum, Nagyvárad, Szigligeti Színház történeti gyűjteménye, Nagyvárad Állami Levéltár, Pozsony, Szlovák Állami Levéltár és Pozsonyi Városi Levéltár, Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Wienbibliothek im Rathaus, Universitätsbibliothek Wien Musikwissenschaft, Gesellschaft der Musikfreunde in Wien.

II. Erkel Ferenc Operák kritikai összkiadás

A pályázat keretében az összekiadás sorozat két függelékes kötetének előkészítésére került sor.

II.1. Az *Erzsébet* opera többszerzős mű: második felvonását komponálta Erkel (Doppler Ferenc közreműködésével); az opera 1. felvonása Doppler Ferenc, a 3. felvonás Doppler Károly alkotása. A darab Ábrányi által megalapozott negatív ítéletét az 1980-as években Németh Amadé kutatásai már megcáfolták. Az Erkel-összkiadás keretében azóta végzett forráskutatások, az opera kompozíciós folyamatának elemzése és a mű recepciótörténetének feldolgozása és újraértékelése után időszerű volt a közreadás elkészítése. A kritikai közreadás munkafolyamata: a NSZ szövegműanyag digitalizálása (**ca.4000 oldal**) és a kottagrafikusok (Kottamestert Bt.) számára a kézirat előkészítése. Az elkészült nyers kottagrafika korrektúrája (**249 oldal**), majd ennek másolatában a zenetudományi tanszak hallgatóinak bevonásával a nemzeti színházi szövegműanyag és az autográf eltéréseinek bevezetése (a 4000 oldalnyi NSZ előadási anyag, autográf és másolt partitúra). E munkapartitúra alapján a részletes kritikai közreadás elkészítése, majd a partitúra többszöri korrektúrája. A librettó olvasódráma szerű publikálásához ennek beírása, előkészítése az angol nyelvű fordítás számára, majd angol prózafordítása. Az elkészült partitúrából a szólamok kivonása (Magyar Állami

Operaház) a Magyar Állami Operaház előadásához és cd-felvételéhez, melyre 2019. október 19-én került sor. **(partitúra, T, K)**

II.2. *Bánk bán*. A közös munka módszerének vizsgálata, és a kompozíciós források összehasonlító elemzése. A kompozíciós folyamat vizsgálatához digitalizáltuk (részben újból digitalizáltuk) az opera Gyulán és az OSZK Zeneműtárban található kompozíciós forrásanyagát és aradi játszópéldányait. A kommentált autográf faksimile kiadásának előkészítése keretében a nemzeti színházi és operaházi játszópéldányok, valamint vidéki források kopisták szerinti feldolgozását végeztük el, mely alapján a többszerzős kompozíciós folyamatot rekonstruáltuk.

III. Magyarország zenetörténete

III.1. A tervezett **Magyarország Zenetörténete Online honlap** elkészítése, amely befogadja a pályázat keretében készült adatbázisainkat, publikációinkat, valamint digitalizálva a szélesebb közönség elé tárja a korábbi kutatásokat is digitális formában. A legmodernebb, Wordpress-alapú tartalomkezelő rendszer futtatja az MZO honlapját. Ebben a rendszerben publikálni tudunk sokféle típusú tartalmat (szöveg, kép, hang, videó, pdf, adatbázisok), mindezt úgy, hogy bármilyen eszközön elérhető és jól használható lesz (számítógép, táblagép, okostelefon).

III.2. Sajtókutatások, sajtóadatbázis: a Magyar Zenetörténeti Osztály Bónis Ferenc és Legány Dezső vezetése alatt kialakított Magyar Zenetörténeti Adattára (MZA), egy átfogó, de megszakadt sajtókutatás: **2533 db.** katalógus cédula Bónis által vezetett kutatások keretében (részben Pándi Marianne által végezve az 1960-as években), és **18801 támlap** Legány idejéből, más módszerrel és formában. A Legány-támlapokból egy **ca. 40.000 cédulát** tartalmazó katalógus készült. E hatalmas munka közzététele és beépítése a későbbi sajtókutatásokba a jelen pályázat keretében végzett szkennelés, OCR-ezés és az adatbázis kialakítása nyomán válik lehetővé. **(OCR-rel felismert szöveg TXT fájlban összesen 28.5 Mb, 1.119.661 sor, 20.696.010 karakter).** Ez a két állomány jelen pillanatban külön kereshető, és folyamatban van összekapcsolása a későbbi sajtókutatásainkat befogadó, e pályázat keretében készült 19. századi zenei sajtóadatbázissal.

III.3. A korszak zeneműkiadásának tervezett vizsgálata keretében előkészítés alatt az id. Ábrányi Kornél "A Rózsavölgyi és Társa cs. és kir. udv. zenekereskedés monográfiája" című, 1900 táján kéziratban maradt kötetének közreadása (a kb. 170.000 leütésnyi szöveg átírása elkészült, a jegyzetelés és az utószó megírása folyamatban). Digitalizáltuk továbbá Mona Ilona (Legány Dezső felkérésére és az Osztály munkálatainak részeként) elkészült alapvető munkáját (*Magyar zeneműkiadók és tevékenységük 1774–1867*) és folyamatban van ennek tartalmi revíziója.

III.3. Bibliográfia: folytattuk a Magyar Zenetörténeti Osztály 1980-as évek végén lezárt 19. százados zenetörténeti bibliográfiáját a korábbi periódus adatainak kiegészítésével és 2015-ig újabb adatok bevezetésével. Jelen OTKA-pályázatunk kutatásait támogatta egy kisebb 2017–2018-as Visegrad Grants pályázatunk, melynek keretében többek között a kelet-középeurópai zenés színjátszás bibliográfiájához és fondjegyzékéhez készítettünk kisebb adatbázisokat. Magyar zenetörténeti általános 19. százados bibliográfiánk a fenti tematikák mellett tovább bővült a magyar opera és zenés-színház, zenei intézmények, Pest-Buda 19. századi történetének zenei szempontból releváns szakbibliográfiájával, valamint a dalármozgalom 19. századi történetének bibliográfiájával.

IV. Tudományos publikációk, ismeretterjesztés

A projekt ideje alatt készült tudományos publikációk: **28 könyvfejezet** magyarul és idegen nyelven (18 esetben van feltüntetve a NKFIH támogatás), **20 tudományos folyóiratban** megjelent tanulmány (8 esetben feltüntetve a támogatás). A publikációk mellett, melyek egy része konferencia-előadások tanulmánnyá átdolgozott változata, a projektben résztvevő kutatók magyarországi és külföldi nemzetközi konferenciákon (egyetemen és zenetudományi intézetekben: Bécs, Innsbruck, Pozsony, Zágráb, Athén, Huddersfield, Tampere, Oulu), tartott **33 további magyar és idegen nyelvű konferencia-előadást és két angol nyelvű poster-prezentációt.** A pályázattal összefüggésben végzett munkák között szerepel továbbá **négy könyv,** és a pályázatban résztvevő zenetudományi szakos hallgatók (LFZE, Zenetudományi Tanszak) által írt és megvédett **három MA és egy BA szakdolgozat,** valamint a pályázati idő alatt **elindult három disszertáció,** melyek mind szorosan a pályázat tematikájához kapcsolódnak és a pályázat keretében végzett kutatásokra alapulnak. A tudományos publikációk közé tartozik a pályázat keretében készült **három adatbázis** (NSZ, sajtó 1-2), valamint a **Magyar Zenetörténet Online honlap,** amely többek között utóbbiaknak is helyet ad. **Előkészítésre** került továbbá az **Erkel Ferenc Operák kritikai összkiadás két független kötet** (*Erzsébet* közreadás, *Bánk bán* kompozíciós folyamat). Az *Erzsébet* (1857) opera Erkel által írt második felvonásának közreadott partitúrájából elkészült a (közel 150 éve az operai repertoárról lekerült) **mű CD-felvétele** egy nyilvános előadás keretében a Magyar Állami Operaházzal kialakított együttműködés keretében.

A pályázat eredményeit minél szélesebb körben igyekeztünk közzé tenni. A projekt zárásaként **Erkel-műhely címmel kiállítást** rendeztünk a Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában, ehhez kapcsolódóan hat **kiállításvezetést** szerveztünk és **két hangversenyt** kerekasztal beszélgetéssel egybekötve. A kiállításhoz, ill. a pályázat tematikájához kapcsolódóan **előadások, interjúk** az MTVA M1, Bartók rádióban (12), **ismeretterjesztő írások** kulturális folyóiratokban (11). **Együttműködtünk kulturális intézményekkel,** mindenekelett a Magyar Állami Operaházzal a kutatásaink, közreadásaink eredményeinek az előadói gyakorlatban való bevezetése érdekében. Az *Erzsébet* mellett, forráskutatásainkra alapozva a Kolozsvári Magyar Operával együttműködve került sor **Ruzitska**

Béla futása c., első történelmi énekesjátékunk bemutatójára és cd-felvételére a Magyar Állami Operaházban az intézmény *MagyarOpera200* projektje keretében. Utóbbi projekthez cd-kísérőszövegeket (6) írtunk, és a pályázat tematikájába illeszkedő ismeretterjesztő előadásokat tartottunk (4). A MÜPA számára a Beethoven-évforduló kapcsán készítettünk **poster-kiállítást**, melynek középpontjában az Erkel névéhez kapcsolódó Beethoven-recepció állt. A hangzó **Doppler-összkiadás** számára cd kísérőszöveget írtunk, a *Hymnusz*-megzenésítés évfordulója alkalmából a MNB **Hymnusz-érmepályázatának** zenei szaktanácsadói voltunk. a gyulai Erkel Ferenc Emlékház számára egy újabb **Erkel-kéziratot szakértettünk**, további **szakmai lektori feladatokat** láttunk el többek között Katona József drámáinak összkiadása számára.

Eredményeinket igyekeztünk az oktatásba is bevezetni. **Játékos Magyar Zenetörténet** címmel, kétfordulós országos vetélkedőt szerveztünk 13–16 éveseknek a pályázat tematikájában, és ehhez **online segédanyagot** készítettünk, amely jelenleg oktatási segédanyagként honlapunkról elérhető. A döntőre az Erkel-kiállítás megnyitójával egyszerre megrendezett *Hymnusz-émléknap* keretében került sor. A vetélkedő anyagát az *Erkel-műhely* kiállításban tartott **diákfoglalkozásokon** (4), és Bartók Rádió élő közvetítésben sugárzott **vetélkedőjén** is felhasználtuk.